

BOLALARNI UYG'ONISHGA CHORLOVCHI SHE'RIYAT

*professor **Rahmatulla Barakayev***

O'zbekiston Respublikasi Fanlar akademiyasi

O'zbek tili, adabiyoti va folklori instituti

katta ilmiy xodimi

Аннотация: мақолада истиқлол арафаси ўзбек болалар шеърлятида мавзу ва талқиндаги янгиланишлар ҳақида фикр юритилиб, XX асрнинг 80-йиллари биринчи ярмида хурфикрлиликнинг кескин бўғилиши болалар шеърлятида ҳам мажозий фикр кучайиши, ижодкорлар дардлари имо-ишоралар, рамзлар, мажозларга кўчиши билан характерланган бўлса, 80-йилларнинг иккинчи ярмида демократия шабадаларининг кун сайин кучлироқ эса бошлаши болалар шеърлятида илк бора том маънодаги эрксеварлик туйғуларининг очик-ойдин намоён бўлишига олиб келгани ҳамда истиқлол шарофати билан миллий, маданий, адабий, тарихий қадриятларимиз тикланишининг ўзбек болалар шеърлятида ўзига хос тарзда намоён бўлиши болалар шеърлятимиз етакчи намояндалари ижоди мисолида таҳлил ва тадқиқ этилади.

Annotation: The article discusses the topic and interpretation updates of Uzbek children's poetry on the eve of independence. In the first half of the 1980s, the sudden suppression of superstition led to the growth of figurative thought in children's poetry, and creators began to convey their pains through hints, symbols, and metaphors. In the second half of the 1980s, the winds of democracy began to blow stronger every day, and for the first time in children's poetry, the feelings of tyranny in the literal sense emerged. With the honor of independence, the restoration of our national, cultural, literary, and historical values is uniquely manifested in Uzbek children's poetry. The article analyzes the work of leading representatives of our children's poetry and their research.

Аннотация: В статье рассматривается тема и интерпретация изменений в узбекской детской поэзии накануне независимости. Изучено также внезапное подавление суеверий, в первой половине 1980-х годов привело к росту образного мышления в детской поэзии, и творцы стали передавать свою боль через намеков, символов и метафор. Особое внимание в статье уделено поэзии второй половины 1980-х годов, когда начала укрепляться демократия и впервые в детской поэзии появились произведения, связанные с чувством свободы и открытым несогласием с тиранией. Кроме того, анализируется творчество ведущих представителей нашей детской поэзии, появившейся в честь независимости; восстановление наших национальных, культурных, литературных и исторических ценностей уникальным образом проявляется в узбекской детской поэзии.

Калит сўзлар: болалар шеърияти, хурфикрлилик, имо-ишоралар, рамзлар, мажозлар, эрксеварлик, қадриятлар, қиёс, адабий-эстетик, маърифий-тарбиявий.

Key words: children's poetry, superstition, hints, symbols, metaphors, free thinking, values, comparison, literary-aesthetic, educational-educational.

Ключевые слова: детская поэзия, суеверия, символы, метафоры, свободное мышление, сравнение, литературно-эстетические, учебно-воспитательные.

Yer yuzida dastlabki ota-onaning birinchi farzandi dunyoga kelishi bilan bolalar adabiyoti ham maydonga kelishi inkor qilib bo'lmaz haqiqat. Chunki bolalar adabiyotining asosiy vazifasi o'sib kelayotgan yosh avlodni tarbiyalash manfaatlariga qaratilgandir. Binobarin, bolalar adabiyoti namunasi yosh avlodni ilm-ma'rifat nuridan bahramand bo'lishga chorlaydimi, kasb-hunar o'rganishga chaqiradimi, eng yaxshi insoniy fazilatlar ruhida tarbiyalashga xizmat qiladimi, bulardan qat'i nazar, uning bosh vazifasi farzandlarimizni ma'naviy-axloqiy kamolot ruhida tarbiyalashdir. Demak uning asosiy o'ziga xosliklaridan biri faqat adabiy-estetik emas, balki ma'rifiy ahamiyat kasb etishi bilan ham belgilanadi.

Biroq, har bir davr adabiyoti muayyan ma'noda shu davr ijtimoiy-siyosiy

hayotining o‘ziga xos badiiy in’ikosi hamdir. XX asrning 80-yillari o‘zbek bolalar adabiyotini shu ma’noda dolg‘ali, qasirg‘ali davr adabiyoti deb baholash mumkin. Zero, 80-yillarning birinchi yarmida hurfikrlilikning keskin bo‘g‘ilishi dastlab badiiy adabiyotda, ayniqsa, she’riyatda majoziy fikr kuchayishi, ijodkorlar dardlari imo-ishoralar, ramzlar, majozlarga ko‘chishi bilan xarakterlansa, 80-yillarning ikkinchi yarmida demokratiya shabadalarining kun sayin kuchliroq esa boshlashi badiiy adabiyotda tom ma’nodagi erksevarlik tuyg‘ularining ochiq-oydin namoyon bo‘lishiga olib keldi.

Bu o‘rinda shuni ham qayd etish kerakki, 80-yillar o‘ziga xos bir davr – ijtimoiy-ma’naviy qarashlarning o‘zgarishi, yangilanishi davri hamdir. Binobarin, ana shu – ma’naviyatimizdagi tub o‘zgarishlar ijodkorlar oldiga ham ulkan talablarni qo‘ydi. Bir paytlarda madh etilgan, ko‘kka ko‘tarilgan ko‘plab mavzularni hayotning o‘zi siqib chiqardi, ortiqcha narsa sifatida bahridan o‘tdi. Inchunin, 80-yillar shu ma’noda uyg‘onish, tozarish fasli hamdir.

Yuqorida 80-yillar bolalar she’riyatida ramzlar, timsollar kuchaygani va uning ba’zi sabablari haqida fikr yuritgan edik. Anvar Obidjon she’rlari, ayniqsa, bu borada alohida ahamiyatga molikdir. Uning she’rlarida istibdod tig‘i ostida bo‘yni egilgan bo‘lsa-da, erk his-tuyg‘ulari qalbini tark etmagan xalqimiz timsoli ramzlarga o‘ralgan holda tasvirlanadi. “Kumush uy” turkumidagi “Yaylovni sog‘ingan qo‘y” she’ri ana shunday asarlardan. Aslida, “Kumush uy”ning o‘zi ham Vatan ramzi. Zero, Ipak qurti qurgan eshigi-derazasi yo‘q kumush uy xalqimizni yetmish yil tentiratgan kelajagi qorong‘u, xayoliy sotsialistik tuzum bo‘lsa, “Yaylovni sog‘ingan qo‘y” istibdod zanjirlari ostida ezilgan, qorni to‘q bo‘lsa-da, qadri yo‘q, boshi egiklar timsoli:

- Ishlar qalay, -

Desam, Qo‘y

Javob berdi

Surib o‘y:

- *Kamchilik yo 'q*

Oziqdan...

Bezor bo 'ldim

*Qoziqdan*²⁶.

“Aka-uka” she’rida mustaqil Vatan kelajagi bo‘lmish o‘sib kelayotgan yosh avlod ramziy yo‘sinda kechagi kunimizdagi qo‘li bog‘liq, ko‘zi bog‘liq, istibdoddan yurak oldirib qo‘ygan katta avlodga qiyoslanadi. Akaning pastga, jarlikka “taka-puka termilishi” bejiz emas, chunki jarlik, aslida, tubanlik ramzi, ikkinchidan esa, uning ko‘z oldida xalqimizning mash’um qatag‘onlar qurbonlari bo‘lgan minglab farzandlari taqdiri turibdi:

Jar bo 'yida turishar

Aka-uka.

Aka pastga termilar

Taka-puka.

Yuksakdagi lochinga

Boqar uka,

Guyo ko 'kda jim qanot –

Qoqar uka (“Масхарабоз бола”, 23).

Ukaning nigohi ko‘kda parvoz qilayotgan lochinga tikilgani bejiz emas. Chunki ko‘k ham, unda parvoz qilayotgan lochin ham, aslida, erk ramzlari, ukaning esa parvozi baland, nigohi istiqloqlarning yorishib kelayotgan porloq nurlariga tikilgan. Shu bois uka yosh kitobxon ko‘z o‘ngida Lochin yanglig‘ Erkin, erki uchun kurashga tayyor Inson timsoli sifatida namoyon bo‘ladi.

«Uchinchi polapon» she’rida «Aka-uka»dagi mavzu davom ettiriladi, yanada rivojlantiriladi. She’rda erkin qush – Lochin farzandlarining yovuzlik ramzi Oqilon

²⁶ Обиджон Анвар. Масхарабоз бола. – Тошкент: Ёш гвардия, 1986. – Б. 24 (ushbu manbadan olingan keyingi misollar sahifasi qavsda ko‘rsatiladi).

bilan hayot-mamot jangi qalamga olinadi. Yovuz Oqilon onasini yordamga chaqirib chinqirgan ikkita polapinni bnr zumda qoniga bo‘yaydi. Lekin inda Lochinning uchinchi polaponi ham bor. Garchi u norasida go‘dak bo‘lsa-da, uzoqlardagi onasini yordamga chaqirib yig‘lashdan manfaat yo‘qligini tushunib yetadi va o‘zini o‘zi himoya qilib, qattol dushmani cho‘kib tashlaydi. She’r kelajakka ishonch ruhi bilan sug‘orilgan:

Ajdod qoni, o‘ch hissi

Berdi unga kuch, dalda.

Cho‘qib oldi raqibin

Bo‘yin cho‘zgan mahalda.

Cho‘chib o‘tli nigohdan

Yov to‘lg‘anar dovdirab,

Mag‘rur turar yosh Lochin

Boqmas ko‘kka jovdirab (“Macxaraboz бола”, 62-63).

satrlarida erk uchun kurashgan, dushmanga qarshi doimo omonsiz kurashib kelgan ajdodlar ruhi mard farzandlarga bir umr kuch, dalda berishi tuyg‘ulari yetakchilik qilsa, she’r:

U biladi,

Onasi –

Hozir olis bir joyda.

Bo‘m-bo‘sh ko‘kka termilib

Qichqirmoqlik befoyda.

O‘chkor boqar qotilga

Onaning mard Lochini...

Omon qolsa,

Bir kun u –

Yanchar Ilon boshini (“Macxapaбoз бoлa”, 63).

satrlari bilan tugar ekan, undagi qotilga o‘chkor boqayotgan uchinchi polaponning bir kun Ilon boshiga yetishi, dushmanidan omonsiz o‘ch olishiga ishonch ruhi yosh kitobxon qalbiga ham ko‘chib o‘tadi, hayot uchun, erk uchun kurash tuyg‘ulari barhayotligiga ishonch tug‘diradi.

«Yantoqlar haqida qo‘shik» ham ozodlik, erk uchun kurash tuyg‘ulari yetakchilik qilishi bilan e‘tiborga molikdir. «Suvsizlikdan so‘lmasdan, garmseldan jon saqlab, yovuz sahroni yengib» yashayotgan «yantoqlar», aslida, xalq ramzi. Garchi u «yovuz sahro»da «suvsizlikdan so‘lish»ga, «Garmsel»ning o‘tli shamollari ta‘sirida asta-sekin o‘limga mahkum qilingan bo‘lsa-da, biroq «yantoqlar»ning chuqur o‘rnashgan, mustahkam ildizi har qanday sharoitda ham yashash uchun kurashga chorlaydi, shu bois ham yantoqlar doimo gullaydi, meva tugadi, kelajak avlodni yaratadi. Binobarin, zukko kitobxonning sinchkov nigohi bu she‘rda xalqimizning istibdod tig‘i ostida o‘tgan keyingi yuzlab yillar mobaynidagi tarixi ramziy yo‘sinda aks ettirilganini darrov payqab oladi. Shoir:

Ezib o‘tdi yilqilar,

Ezib o‘tdi nortuya,

Tiklandingiz kaytadan

Olamda biz bor, deya,

Balli sizga, yantoqlar!

Yancholmadi bo‘ronlar,

Kuymadingiz otashdan

G‘animlar ham hayrondir

Bunday chidam, bardoshdan,

Balli sizga, yantoqlar! (“Macxapaбoз бoлa”, 63)

der ekan, bu misralardagi «yilqilar» va «nortuya» ham yurtimizga bostirib kelgan turli g‘animlar timsoli yanglig‘ namoyon bo‘ladi. Chingizxon suvoriylarining yilqilari

va arablarning tuyalari oyog‘i ostida ezilgan, toptalgan xalqimiz o‘zini baribir tiklab olgani, uni turli taloto‘plarning bo‘ronlariyu otashlari ham yo‘q qilolmaganidan g‘animlar-da hayronliklari ishonarli tasvirlangan. Ehtimol, yosh kitobxon bu imo-ishoralar, ramzlarni to‘la tushunmas, biroq ramzlar, timsollarga asoslangan asarlar shunisi bilan ham xarakterliki, ulardan har bir kitobxon o‘ziga kerakli narsani uqib oladi. Barcha yoshdagi kitobxonlarga mo‘ljallangan bunday asarlar shu boisdan ham mazmunan ko‘p qatlamli bo‘ladi.

Miraziz A‘zamning 2000 yilda chop etilgan “Qirq bolaga qirq savol” to‘plamidagi qirq savoldan iborat turkum shoirning bolalarga savollaridan iborat. Uning savollari nafaqat yosh kitobxonni, balki kattalarni ham o‘ylatib qo‘yishi bilan e‘tiborga molikdir. Fikr dalili uchun ba‘zi savollarga murojaat qilaylik. Birinchi savol:

Qaysi bog‘da qanday meva?

Qay chamanning gulisiz?

Elingizning oti nima?

Qaysi millat o‘g‘lisiz?

Yurtingizni sevasizmi?

O‘zbekmisiz, turkmisiz?

Elni obod etasizmi

Yo Vatanga yukmisiz?²⁷

Shoir dastlabki savoldanoq masalani juda jiddiy qo‘yadi. Aslida, uning avvvalgi she‘riy to‘plamlarida ham yosh kitobxonlarga murojaat ularning fahm-farosatiga komil ishonch bilan yo‘g‘rilgan bo‘lib, shoir “bolalar hali yosh, bu gaplarga hali ularning aqli yetmaydi” demaydi, balki “yosh chog‘laridanoq ular bilan tengdosh singari, hurmatlarini joyiga qo‘yib, barcha mavzularda gaplashish mumkin, qaytaga bunday murojaat ularning o‘zlariga bo‘lgan ishonchlarini yanada mustahkamlaydi, fikrlarini charxlaydi” deb hisoblaydi. Yuqoridagi dastlabki savol ham ayni shu jihati bilan

²⁷ A‘zam, Miraziz. Saylanma. – Toshkent: Cho‘lpon nomidagi NMU, 2005. – B. 186 (ushbu manbadan olingan keyingi misollar sahifasi qavsda ko‘rsatiladi).

e'tiborga molik. Shoir bolalarga to'g'ridan-to'g'ri "Elingizning oti nima // Qaysi millat o'g'lisiz?" deb savol beradi. Birinchi savolning sakkiz satrida bola (yosh kitobxon)ga bir-biridan jiddiy sakkiz savol bilan murojaat qilinarkan, har bir savol keyingi qismga bevosita bog'liq bo'lib, bir-birini to'ldiradi, masalani yanada qat'iyashtiradi. Shaharlar ko'cha-ko'ylarida o'zlarining go'yoki madaniyatliroq ekanliklarini ko'z-ko'z qilish uchun hamrohlariga o'zga tillarda murojaat qilayotgan yigitchalar yoki qizlarga ko'zimiz tusharkan, shoir ushbu savollarida naqadar haqligiga yana bir karra guvoh bo'lamiz.

Sakkizinchi savol ushbu nuqtai nazardan yanada xarakterli:

Nega bizning yurtimizda

Ozod degan bola ko'p?

Erkin degan undan-da ko'p,

Hurriyati yana ko'p.

Ozod, Erkin, Hurriyat deb

Ot qo'yganda otalar

Ne xayolga borishdiykin?

Qaysi bola aytolar? ("Saylanma", 188-189)

Rostdan ham, nima uchun yurtimizda Ozod, Erkin, Hurriyat degan nomlar ko'p? Bu nomlarni qo'yganda otalar bolalarimiz ozod, erkin bo'lsinlar, yurtimiz hurriyatga erishsin degan niyatlarni ko'zda tutmaganmikanlar? Shoir savollarni ana shunday ketma-ket qalashtirarkan, ushbu satrlari bilan yosh kitobxonlar qalbida xalqimiz bir umr orzu qilgan ozodlik, erkinlik, hurriyat degan orzu-umidlar ro'yobga chiqishi uchun, ta'bir joiz bo'lsa, istiqlol binosining bitta mustahkam ustunini tiklashga harakat qiladi.

O'n yettinchi savol yosh kitobxonni bundan-da o'ylantirib qo'yadi:

Shiroq bobo qanchalar hur, a?

Temur bobo qanchalar zo'r, a?

Biz nimaga tobemiz, tarqoq?

Nima uchun qalbimiz qo‘rqoq? (“Saylanma”, 191)

Ushbu she‘r 1988 yilda, ya‘ni ozodlik, erkinlik, hurlik degan tuyg‘ular qalbimizda endi nisbatan ochiqroq chechak otayotgan paytda yaratilgan. Shu sababli ham undagi barcha savollar yosh kitobxon qalbidan tobelik, tarqoqlik, qo‘rqoqlik singari illatlarni siqib chiqarishga, ana shu ritorik so‘roqlar orqali pokiza murg‘ak qalblarni uyg‘otishga xizmat qiladi. Nazarimizda, ushbu savollarni Anvar Obidjonning yuqoriroqda tahlilga tortilgan “Aka-uka” she‘ri bilan qiyoslash ehtiyoji borday. Chunki, har ikkala she‘rda ham turli istilolar oqibatidagi qirg‘in-barotlaru sho‘ro davri qatag‘onlaridan yurak oldirib qo‘ygan katta avloddan ko‘ra hali qalbi toza, yuragi “aka”lar qo‘rquvidan xoli, nigohi ko‘kda erkin parvoz qilayotgan burgutga tikilgan yosh avlodga ishonch tuyg‘ulari barq urib turadi.

Aslini olganda, qirq savolning barchasini mufassal tahlil qilishga ehtiyoj bor, chunki ular bir-biriga shu qadar chambarchas bog‘liqki, xuddi imoratga ketma-ket terilayotgan g‘ishtlar devorni mustahkamlagani singari yosh kitobxon fikr olamini charxlashga, uning qalbida ona-Vataniga, eliga, yurtiga, xalqiga, millatiga, ota-onasiga bo‘lgan muhabbat tuyg‘ularini yanada kuchaytirishga, erk tuyg‘usini shakllantirishga, elimiz, yurtimiz ertasiga, o‘zining kelajagiga ishonch tuyg‘usini kamol toptirishga xizmat qiladi.

She‘r shoirning o‘ziga xos xotimasi bilan yakunlangan:

Mana, bitdi hammasi –

Qirq bolaga qirq savol.

Topgan bola o‘lmasin,

Baxti bo‘lsin barkamol.

Endi qalbim kutadi

Qirq boladan qirq javob.

Yurt tanigan yutadi,

Topadi minglab javob.

Derki Miraziz A‘zam:

- *Ko‘ravering tayyorlik.*

Haq deb bosilgan qadam

Keltirar baxtiyorlik (“Saylanma”, 194).

Ma’lumki, ma’naviyatimizda ijtimoiy-ma’naviy qarashlarning o‘zgarishi, yangilanishi davri bo‘lmish ushbu davr ijodkorlar oldiga yanada ulkan talablarni qo‘ydi. Bir paytlarda madh etilgan, ko‘kka ko‘tarilgan ko‘plab mavzularni hayotning o‘zi siqib chiqardi, ortiqcha narsa sifatida bahridan o‘tdi. Uyg‘onish, tozarish fasli bo‘lgan ushbu davrda xalqimiz tom ma’noda uyg‘ondi, o‘zligini qayta idrok etdi, ming yillik qadriyatlariga, e’tiqodlariga qaytdi. 80-90-yillar o‘zbek bolalar she’riyatining eng sara namunalari shu ma’noda yosh avlod qalbida istiqloq tuyg‘ularining chechak ochishiga, haqiqiy, tom ma’nodagi ona Vatan – kindik qoni to‘kilgan muqaddas Zaminga mehr-muhabbat; ona zaminni, uning betakror tabiati – qir-adirlarini, tog‘u o‘rmonlarini, bog‘-rog‘larini, daryoyu ko‘llarini avaylab-asrash tuyg‘ularini shakllantirishga; «O‘zbekiston» deb atalmish ana shu muqaddas Vatanga, uning nomini olamga tanitgan buyuk farzandlari – mutafakkir olimu shoirlari, ulug‘ Turkiston yagonaligi uchun kurashgan sohibqiron tojdorlari sha’niga munosib farzand bo‘lish ruhida tarbiyalashga xizmat qiladi.

Shu o‘rinda H.Imonberdievning «G‘aroyibkent hangomalari» to‘plamidagi «Alla» she’ridagi quyidagi misralar beixtiyor yodga tushadi:

- Ana, Bo‘ri kelyapti!

Uxlay qol, ovunchog‘im.

Qo‘y shunday deb qo‘rqitib,

Uxlata qo‘zichog‘in.

- Vuy, anovi ilonni!

Uxla tez, bolajonim, -

Chumchuq shunday qo‘rqitib,

Uxlata polaponin.

- Uxla, Olabo‘jiyov
Ko‘rsatgan qorasini. -
Odam shunday qo‘rqitib,
Uxlata bolasini.

Ona Burgut allalar:

- Uxla, kuchga to‘lib o‘s.
Ushbu tog‘- tosh, osmonning
Hukmdori bo‘lib o‘s!

Pisand etmay xatarni
Shundanmi polaponi,
Tushlarida charx urar
To‘ldirib keng samoni²⁸.

Bu she‘r go‘yoki, biz har doim eshitib yurgan allaning boshqacha bir varianti. Aslida, ona bolasini uxlatish uchun uning ertaga ulg‘ayib, hamma havas qiladigan ajoyib inson bo‘lishini ta‘riflovchi satrlardan iborat alla aytadi. Biroq bolaning uyqusi kelmay, injiqligi haddan oshaversa, endi ona uni qo‘rqitib uxlatishga majbur bo‘ladi. Bu she‘rda ham xuddi shunday: shoir jonlantirishning ajoyib imkoniyatidan foydalanib, qo‘y va chumchuqni bolasiga alla aytiradi. Dastlabki ikki to‘rtlikda qo‘y qo‘zichog‘ini uxlatish uchun uni o‘zi uchun eng dahshatli dushman – bo‘ri bilan qo‘rqitadi, chumchuq polaponini uxlatish uchun undan ham dahshatli dushman – ilon bilan qo‘rqitadi. Uchinchi to‘rtlikda navbat insonga keladi: ona chaqalog‘ini uxlatish uchun uni afsonaviy olabo‘ji bilan qo‘rqitadi. To‘rtinchi to‘rtlikda kutilmaganda qarshilantirishga duch kelamiz. Ona Burgut polaponini uxlatish uchun uni qo‘rqitmaydi, balki “Uxla, kuchga to‘lib o‘s, // Ushbu tog‘- tosh, Osmonning hukmdori

²⁸ Имонбердиев Ҳ. Фаройибкент хангомалари. – Тошкент: Чўлпон, 1994. – Б. 21-22.

bo‘lib o‘s” deya alqaydi. Yakuniy to‘rtlik qissadan hissa, ona ta‘rifidan ilhomlangan polapon hatto tushlarida ham keng samoni to‘ldirib charx uradi. Ma‘lumki, qo‘y yuvoshlik, qo‘rqoqlik ramzi, chumchuq ham shunday, burgut esa qushlar hukmdori, erk timsoli, shu sababli uning polaponi qonida ham erk tuyg‘usi gupiradi. She‘rdan kelib chiqadigan asosiy xulosa ham “qo‘rqoqdan emas, botirdan o‘rnak, ibrat ol”, ya‘ni, ana shu yurt bizniki, demak, bizning farzandlarimiz “shu yurtning egalarimiz, shu yurtning ertasimiz” degan tuyg‘u bilan o‘tib-ulg‘ayishlari kerak.

Nazarimizda, ushbu kichik she‘r ulkan ma‘naviy-ma‘rifiy ahamiyat kasb etadi. Zero, o‘zbek bolalar adabiyoti mustaqil O‘zbekistonning kelajagini yaratuvchi yosh avlod tarbiyasiga mas‘ul ekan, farzandlarimizning erksevar, mard, komil insonlar bo‘lib yetishuvi yo‘lida doimo baland pardalarda yangramog‘i kerak. Toki ijodkorlarimizning har bir asari yosh kitobxon qalbida ezgulik, insoniylikning bir niholi ildiz otishiga xizmat qilsin. Ana shundagina bolalar adabiyotimiz o‘z missiyasini muvaffaqiyat bilan ado etgan bo‘ladi. Ushbu she‘r, dastavval, ana shu jihati bilan e‘tiborga molik. Chunki, Ona Burgut polaponining qalbiga «ushbu tog‘- tosh, osmonning hukmdori bo‘lib o‘sh»ni go‘dakligidan alla bilan singdirayotganligi sababli burgutcha hatto tushida ham keng samoni to‘ldirib charx uradi. Xuddi shuningdek, mustaqil Ona yurtimizning kelajagi bo‘lmish farzandlarimiz ham bolalikdan o‘zlarining shu aziz Vatan egalari, uning baxt-saodatini, porloq kelajagini yaratuvchilar ekanliklariga komil ishonch ruhida tarbiyalanmoqlari lozim.

Bu o‘rinda shuni ham qayd etish kerakki, istiqlol davri yangi bolalar adabiyotining maydonga kelishiga 80-yillarning ikkinchi yarmi adabiyoti katta ta‘sir ko‘rsatdi. Zero, ayni shu davrda bolalar adabiyotimiz tom ma‘nodagi haqiqatga tik boqadigan adabiyotga aylandi, yosh avlodni erksevarlik tuyg‘ulari ruhida tarbiyalashda ilk qadamlarini qo‘ydi. Ana shu nuqtai nazardan Istiqlol davri bolalar adabiyotimiz o‘shida, ulg‘ayishda, o‘zligini tanish yo‘lidagi izlanishda deyishga tamomila haqlimiz.

Anvar Obidjonning istiqloq davridagi sermahsul ijodi o‘zbek bolalar she‘riyatida bugungi kunda ham ayni shu tamoyil ustuvorlik qilayotganligidan dalolat beradi. Zero, istiqloq sharofati bilan milliy, madaniy, adabiy qadriyatlarimiz bor bo‘y-bastini qayta rostlayotgan bugungi kunda bolalar adabiyotimizning yetakchi namoyandalaridan bo‘lmish shoir ijodida ijtimoiylik bilan bir qatorda ma‘rifiylik-tarbiyaviylik masalalari alohida o‘rin egallab borayotganligi bolalar adabiyotimiz ming yillik tarixi bilan insoniyatni tom ma‘noda ma‘naviy-axloqiy kamolot sari chorlagan o‘z milliy o‘zanlari, sarchashmalaridan tobora dadillik bilan bahra olayotganligini tasdiqlashga xizmat qiladi. Jumladan, uning “Maktab” she‘ridagi

*Qunt ila qirq hunar olmoqqa shahd aylang,
Shamoldan ham shakar olmoqqa shahd aylang.
Zamondan-da yurib ilg‘or, bo‘lib koshif,
Har ilmdan samar olmoqqa shahd aylang.
O‘qing, qudrat ila shuhrat kerak yurtga,
Ma‘rifatga tashna millat kerak yurtga²⁹*
satrlari fikrimizning yaqqol dalilidir.

Olti to‘rtlikdan tashkil topgan va har bir to‘rtlikka “kerak yurtga” radifi bilan tugallanadigan ikki misra qo‘shilgan kattagina hajmli ushbu she‘rda yosh avlod dunyoga dong‘i taralgan ajdodlarimizdan o‘rnak olib, buyuk kashfiyotlar qilishga, dunyo sari yo‘l ochib, millat nomini besh qit‘ada doston etishga da‘vat etiladi.

Faxriya tarzidagi ushbu she‘rning ma‘rifiy-tarbiyaviy ahamiyati nihoyatda beqiyos. Zero, aynan istiqloq sharofati ila xalqimiz minglab yillik tarixga ega bo‘lgan milliy, madaniy, adabiy, diniy, tarixiy qadriyatlari bilan faxrlanish imkoniyatiga ega bo‘lgan esa, ushbu faxrlanish tuyg‘usi mustaqil davlatimizning porloq ertasini yaratuvchi yosh avlodga yo‘lchi yulduz bo‘lib, ularni ilm-ma‘rifatda kamolga erishib, buyuk ajdodlarimizga munosib izdoshlar bo‘lishga chorlashi ham shu qadar tabiiy.

²⁹ Анвар Обиджон. Жажжи-жажжи кўлчалар. – Тошкент: “Ўқитувчи” НМИУ, 2013. – Б. 9.

She'ning birinchi to'rtligida maktab "baxt narvoni", "bilim koni", "zakovat donining xirmoni" singari an'anaviy baland pardalarda ta'riflanib, "o'g'il-qizlar" ulkan murodlarni ko'zlab o'qishga da'vat qilinar ekan, to'rtlikka naqarot sifatida kelayotgan "O'qing, minglab ahli dono kerak yurtga, / Yana Bobur, Ibn Sino kerak yurtga" misralarida shoir yurtimizga Boburu ibn Sino singari "minglab ahli donolar" kerakligini alohida ta'kidlaydi. Bu bejiz emas, albatta. Chunki mustaqil mamlakatimizning porloq kelajagi, dunyo hamjamiyatida o'zining munosib o'rniga ega bo'lishi, avvalo, bilimdon avlod bilan belgilanishi shubhasizdir.

Shunisi diqqatga sazovorki, she'ning har bir to'rtligida ulug' ajdodlarimiz ilm sharofati bilan erishgan darajalarning alohida bir qirrasini qalamga olinadi. Jumladan, ikkinchi to'rtlikda qiyoslar yanada baland darajaga ko'tarilib, Navoiy so'zni zar darajasiga ko'targani (ya'ni so'z zargari ekanligi), imom Buxoriy payg'ambarimizning ishonchli (sahih) hadislarini izlab dunyo kezganligi, Xorazmiy riyoziyot shohi darajasiga erishganligi, Mirzo Ulug'bek yulduzlarga yetganligi – barchasi ilm istash (izlash)ning munavvar natijalari deya ta'riflanadi va yana qissadan hissadan sifatidagi naqarot misralarda yosh kitobxonga murojaat qilinib, bugungi kunda yurtimizga ilmi bilan Farg'oniy, Huvaydo, Beruniy, Termiziy, Najmiddin Kubrolar izdoshlari, o'rinbosarlari darajasiga ko'tarilajak avlod kerakligi haqidagi xulosaga kelinadi.

Uchinchi to'rtlikda yurtimiz tarixiga murojaat qilinib, bugungi mustaqillikka o'z-o'zidan erishilmaganligi, xalqimizning minglab yillik tarixi ozodlik, mustaqillik uchun kurashlar tarixidan iborat ekanligi, demakki, bugungi navqiron avlod ilm cho'qqilarini egallash barobarida buyuk yurt tarixini anglab, yurtimiz ozodligi uchun sohibqiron Amir Temur, Shiroqdek vatanparvar, idrokli posbonlar bo'lishlari kerakligi haqida fikr yuritiladi.

Bu fikrlarni boshqa to'rtliklar tahlili misolida yana davom ettiraverish mumkin edi. Biroq, qiyoslar asosiga qurilgan oxirgi band ("ma'rifatsiz elat maqsadda jam bo'lmas" – "ma'rifatli o'lka yotga qaram bo'lmas", "maktab quyosh ersa, ilm nurdir"),

nazarimizda, she’rda ilgari surilgan barcha fikrlarning mantiqiy yakuni, qaymog‘i yanglig‘ jaranglaydi hamda yurtga ertangi taraqqiyot uchun “fikri yorug‘ avlod” kerakligiga yosh kitobxonni qat’iy ishontiradi va ruhlantiradi.

Istiqlol davrida xalqimiz tom ma’noda uyg‘ondi, o‘zligini qayta idrok etdi, ming yillik qadriyatlariga, e’tiqodlariga qaytdi. Ushbu jarayonda o‘zbek bolalar she’riyatining ham kamtarona o‘rni, o‘ziga xos xizmati bor. Ushbu davr o‘zbek bolalar she’riyatining eng sara namunalari shu ma’noda yosh avlod qalbida istiqloq tuyg‘ularining chechak ochishiga, haqiqiy, tom ma’nodagi ona Vatan – kindik qoni to‘kilgan muqaddas Zaminga mehr-muhabbat; ona zaminni, uning betakror tabiati – qir-adirlarini, tog‘u o‘rmonlarini, bog‘-rog‘larini, daryoyu ko‘llarini avaylab-asrashga, «O‘zbekiston» deb atalmish ana shu muqaddas Vatanga, uning nomini olamga tanitgan buyuk farzandlari – mutafakkir olimu shoirlari, ulug‘ Turkiston yagonaligi uchun kurashgan sohibqiron tojdorlari sha’niga munosib farzand bo‘lish ruhida tarbiyalashga xizmat qiladi.

FOYDALANILGAN ADABIYOTLAR RO‘YXATI:

1. Barakayev R. O‘zbek bolalar adabiyoti va Abdulla Avloniy ijodi. Toshkent: “Fan”, 2004, 158 s.
2. Abdulla Avloniy. Turkiy guliston yoxud axloq. Toshkent, 1917, 2 ta’b.
3. Husanov N. Payg‘ambarlar ismining ma’nolari // Sirli olam. - 1994. - № 4. - B. 19-20.
4. Barakayev R. Jonajonim, she’riyat. T.: Cho‘lpon nashriyoti, 1997. 4-bet
5. Barakayev R. O‘zbek bolalar adabiyoti va Abdulla Avloniy ijodi. T.: “Muxlis”, 2004. 156-bet
6. Barakayev R., Ashurov B. Tursunboy Adashboyev fenomeniga bir nazar. T.: “Akademnashr”, 2014. 60-bet